

Bylo to myslím v roce 1908, kdy mi padl do rukou jeden svazek slavného románu Romaina Rollanda; byla to Antoinetta v *Čtrnáctidenních sešitech* nezapomenutelného Péguyho. Okamžitě jsem byl hluboce dojat tímto uměním tak střízlivým, tak působivým a tak lidským, které mě upomínalo na největší moderní romanopisce: takového Kellera, takového Tolstého. Jaké bohatství v kresbě lidí, nejsilnějších citů, rodinného života, každodenní obětavosti tak prosté a tak vzdálené vši okázalosti je v této tragické idyle... Co možná nejdříve jsem si opatřil ostatní zpěvy tohoto eposu v próze — záměrně používám těchto termínů, protože vyjadřují nejuvýstižněji mou estetickou myšlenku — a brzy jsem byl s to posoudit jeho rozpětí: tón, cíl, komposici, styl. Bylo to pro mne svého druhu zjevení.

My mladí čeští spisovatelé jsme brzy naslouchali Francii, která přicházela. Péguy, Claudel, Suarès, každý v jiném smyslu, se dělili o naši lásku a náš obdiv, aniž však dovedli uhasit naši žízeň po nové koncepci umění, které by bylo zároveň bližší životu i monumentálnější, než bylo umění, které odcházelo. A tu přichází z Francie dílo, které se tak málo podobá těm, na něž jsme byli zvyklí: dílům neduživým, hubeným, vyumělkovaným, subtilním a krátkodechým. Jan Kryštof byl ze zcela jiného těsta: robustní obr žijící ve čtyřech zemích nejvíce zúčastněných na moderní civilizaci, nosící ve svém nitru, jakýsi druhý Faust, osud celého dnešního lidstva, tvůrce nových hudebních tónin, v nichž jsem slyšel vzlykat i jásat píseň přicházejících

180 století. . . Byl to román života takového, jak jsem jej nedávno chápal: řeka myšlenek, činů, citů, snah, vjemů, živel. Spíš příroda než umělecké dílo, získávající poesii sympatie a lásky duše nejneprístupnější a podmaňující si je svou vnitřní hudbou. . . Stal jsem se horlivým „rollandovcem“, získávajícím nové stoupence; měl jsem veřejnou přednášku o *Janu Kryštofovi*, kde jsem vychválil jeho kompozici tak odlišnou od akademických receptů, objímající lidský život v celé jeho šíři a v celé jeho složitosti, nový epický styl, zároveň symbolický i realistický, a kde jsem naléhavě požadoval jeho překlad do češtiny. . . Dal na sebe čekat, ale jakmile byl úkol splněn, byl vliv románu Romaina Rollanda na české obecenstvo neobyčejný a den ze dne poroste. Ačkoli je cena českých knih tvořících Rollandův román značně vysoká, prodalo se jich 8 000 výtisků, množství to vskutku pozoruhodné vzhledem k počtu čtenářů, rovnajícimu se dvacetině celkového počtu čtenářů francouzských. Ponechme stranou projevy české literární kritiky, která ve své většině zůstala za svým vznešeným posláním, však jsou k dispozici mínění jinak seriosní, aby dosvědčila hodnotu díla Romaina Rollanda, protože přicházejí od čtenářů a věrně zrcadlí způsob vlivu románu na jejich nejvnitřnější bytost.

Mám před sebou svědectví prostých čtenářů, překypující nadšením nad románem Romaina Rollanda, který jim přinesl ve dnech úzkosti a morální mdloby pomoc jako krásný a hrdý sen, který není nikdy ochoten smlouvat se s nízkostmi života. V mnoha případech byl Jan Kryštof v Československu nejučinnějším, byť i neznámým spolupracovníkem na díle morální obrody v smutných dnech světové války i v dobách někdy nesmírně žalostných, které po nich následovaly, protože tato kniha znovu učila víře v nedotknutelnost vnitřního života a v jeho nepřemožitelnou nadřazenost.

Jakmile byla hráz prolomena, následovaly překlady dalších knih Romaina Rollanda. Slečna Kalašová, ušlechtilá propagátorka díla Maurice Maeterlincka, připravila znamenitý překlad životopisů *Tolstého*, *Beethovena* a *Michelangela*, které často našly cestu

181 k srdci samotného lidu. Na popud svého vynikajícího uměleckého ředitele režiséra Hilara hrálo pražské české divadlo drama *Danton*, v němž cele uplatnilo vroucí životní styl. Poslední léta nám dala překlady dvou románů navzájem značně odlišných, *Colase Breugnona* a *Clérambaulla*, a seznámila čtenáře a stále četnější obdivovatele našeho básníka s jinými strunami jeho lyry: v dobrém člověku z Clamecy slyšíme zaznívat současně cosi z rabelaisovské veselosti i z Voltairovy ironie; v martyriu nenávisti a rozpoutané hlouposti ve dnech světové války slyším zaznívat ohlas persekucí namířených proti autorovi. . .

Zatím co píšu tyto řádky, dovidám se o překladu *Gandhiho*, který je současně portrétem hrdiny Ducha a evangeliem nenásilí, poselstvím duše Dálného východu Evropě sklíčené svým krvavým materialismem, knihou básníka znásobeného myslitelem, pro něhož již duše národů nemají tajemství; a pokud vím, připravuje se překlad *Okouzlené duše*, která prodlouží rytmy morální a sociální revoluce, jak tomu bylo již v *Janu Kryštofovi*, zapalující tentokrát ženskou duši melodiemi hrdosti a krásy zcela výjimečné. Mezi českými překlady chybí už jen *Nad vřavou*, krásná kniha o boji za nové lidstvo a za jeho nejvyšší a nejčistší morálku. . . Doufejme, že tato kniha, která spojuje tolik morální krásy se zájmem o historický dokument prvního řádu, nedá na sebe čekat.

Když také v květnu minulého roku navštívil Romain Rolland v doprovodu své sympatické sestry Prahu, nebylo jeho jméno široké veřejnosti neznámo. Naopak: všem, kdo dovedou číst, i prostým lidem, říkalo toto jméno, že mají co činit nejen s člověkem velkého talentu a velké hodnoty básnické a literární, nýbrž i s člověkem nezlomného charakteru, který by nedovedl zradit věc, jakmile o ní usoudil, že slouží pravdě.

V Československu, v malém státě střední Evropy, který vděčí za svou existenci diplomatickým výsledkům světové války, hrozí přirozeně nebezpečí jistého špatného nacionalismu, ba dokonce imperialismu: Způsobem někdy dosti hrubým se tam příliš vysoko cení materiální síla a dosti naivně se věří v samo-

132 spásitelnost státu. Modloslužebníci se i státu, i národu, který jej tvoří a řídí; příliš často se zapomíná, že cílem státu musí být osvobození, a nikoli zotročení lidské duše. Jak nepřát za takových okolností dílu Romaina Rollanda úspěch co největší!

Hilarovy boje divadelní

133

Dvěma knihami essayistickými, Boji proti včerejšku a Odloženými maskami zároveň vydanými, připomněl se Hilar literární veřejnosti po delší době jako umělec slovesný. Druhá z nich jest Hilarova minulost, první jeho přítomnost. Druhá samostatné umělecké portréty, vyhrocené obyčejně v ironickou blasfémii života, stavěné dialekticky na některém protikladu; první úvahy místy rázu až didaktického, poučující, vysvětlující, přesvědčující, vycházející z uměleckého přesvědčení a nutící k umělecké zodpovědnosti co nejpřísnější. Druhá kniha od literárního umělce většinou o literárních umělcích, dílo čiré literární a místy i literátské; první živé vášnivé slovo, které doprovází tvůrčí čin nebo připravuje jeho stezky. Druhá literární bibelot; první kus dějin a chtěj nechtěj kus bolestného a vášnivého života.

Druhou knihou legitimuje se Hilar jako člen skupiny Moderní revue; o básnících tohoto kruhu a pak o francouzských symbolistech z kruhu Mercure de France jedná většina jejích statí. Má všechny znaky tohoto směru a přímo nejosudnější z nich: hyperintelektualismus. Intelekt je jistě v umění jako v životě věc vzácná a přímo nezbytná, které není nikdy dosti; ale za jedné podmínky: že slouží životu, že není jeho poslední cíl a účel, nýbrž jeho prostředek a cesta k němu. Nuže, tito hyperintelektuálové všichni naopak modloslužebnili intelektu — při čemž velmi často nešlo ani o intelekt skutečný, nýbrž talmový a náhražkový. Všichni byli posedlí jakýmsi ideálem dokonalosti, který si odvodili z určitých, výlučných a často úzkých knih; a ten vztýčili jako